

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 10, Αρ. 1Α (2019)

Συγκριτική αποτίμηση της ποιότητας της μάθησης και της επικοινωνίας στο πλαίσιο των διαζώσης και των ηλεκτρονικών Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων: Απόψεις των φοιτητών των μεταπτυχιακών προγραμμάτων Επιστήμης της Αγωγής και Εκπαίδευση Ενηλίκων του ΕΑΠ A comparative evaluation of learning and communication quality at live and online Group Counselling Sessions, according to students of postgraduate programs in Education Sciences and Adult Education of HOU

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΜΑΡΤΣΟΥΚΟΥ, ΣΟΦΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

doi: [10.12681/icodl.2292](https://doi.org/10.12681/icodl.2292)

Μια συγκριτική αποτίμηση της ποιότητας της μάθησης και της επικοινωνίας στο πλαίσιο των δια ζώσης και των ηλεκτρονικών Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων, σύμφωνα με τις απόψεις των φοιτητών των μεταπτυχιακών προγραμμάτων Επιστήμες της Αγωγής και Εκπαίδευση Ενηλίκων του ΕΑΠ

A comparative evaluation of learning and communication quality at live and online Group Counselling Sessions, according to students of postgraduate programs in Education Sciences and Adult Education of HOU

Μαρτσούκου Αναστασία
Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας
Μ.Εδ. Επιστήμες της Αγωγής ΕΑΠ
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια
Εκπαίδευση Ενηλίκων ΕΑΠ
martsoykoy@yahoo.gr

Σοφία Θ. Παπαδημητρίου
Καθηγήτρια – Σύμβουλος ΕΑΠ
Προϊσταμένη Εκπαιδευτικής Ραδιοτηλεόρασης &
Ψηφιακών Μέσων, ΥΠΠΕΘ
Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια
Πανεπιστημίου Αιγαίου
sofipapadi@gmail.com

Abstract

This research aims at highlighting the advantages and disadvantages of face to face Group Consulting Sessions (GCS) and the online ones, on the basis of learning process and communication. Through selection of the relative bibliography, the basic theoretical approaches of the research topic and the results of prior research are presented. The population from which the sample of this research was selected, includes postgraduate students of Hellenic Open University (HOU) attending the “Education Sciences” and “Adult Education” programs. The quantitative and qualitative data were collected through the convenient sampling method and the use of questionnaires and personal interviews. The data were analyzed through the SPSS statistical software. Subsequently, the interpretation of the research results is presented. More specifically, as far as the effectiveness of the learning process in face to face GCS of HOU is concerned, the higher percentage of the research participants has declared a high degree of satisfaction and the same applies to the electronic GSS of HOU. As far as the effectiveness of communication in face to face GCS of HOU is concerned, the higher percentage of the participants has declared its satisfaction and declared its preference for “face to face” communication for the creation of interpersonal relations and cooperation with the teachers and the rest of the students. Furthermore, as far as the quality of communication in GCS of HOU is concerned, participants declared their satisfaction on the one hand but on the other there were contrary views depending on personal experiences. However, the crucial role of the electronic GCS of HOU was highlighted as far as their use as supportive tools of learning and psychological encouragement of students complementary to face to face GCS is concerned. Furthermore, the same applies to their use as interconnection tools of HOU, teachers and students with the rest of educational institutions of Greece and abroad for learning

issues. At the end, the field for additional research in present research topics was specified.

Keywords: E-GCS, Teleconference, face to face GCS, communication, learning process, distance education

Περίληψη

Στόχος της παρούσας έρευνας, είναι να αναδειχθούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των δια ζώσης και των ηλεκτρονικών ΟΣΣ με βάση τους άξονες της μάθησης και της επικοινωνίας. Μέσω επιλογής της σχετικής βιβλιογραφίας, παρουσιάστηκαν οι βασικές θεωρητικές θέσεις για το θέμα της έρευνας καθώς και τα ευρήματα προγενέστερων σχετικών ερευνών. Ο πληθυσμός από τον οποίο επιλέχθηκε το δείγμα για την έρευνα, αφορά μεταπτυχιακούς φοιτητές του ΕΑΠ από τα προγράμματα «Επιστήμες της Αγωγής» και «Εκπαίδευση Ενηλίκων». Με τη μέθοδο της βολικής δειγματοληψίας και τη χρήση ερωτηματολογίων και ατομικών γραπτών συνεντεύξεων, συγκεντρώθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα, τα οποία αναλύθηκαν στη συνέχεια μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των δια ζώσης ΟΣΣ του ΕΑΠ στη μαθησιακή διαδικασία, το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων δήλωσε υψηλό βαθμό ικανοποίησης και το ίδιο ισχύει και για τις ηλεκτρονικές ΟΣΣ του ΕΑΠ. Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας στις δια ζώσης ΟΣΣ του ΕΑΠ, το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων δήλωσε την ικανοποίησή του και μάλιστα δήλωσε ότι προτιμά την «πρόσωπο με πρόσωπο» επικοινωνία για τη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων και συνεργασίας με τους διδάσκοντες και τους συμφοιτητές τους. Επιπλέον, όσον αφορά την ποιότητα της επικοινωνίας στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ του ΕΑΠ, οι συμμετέχοντες δήλωσαν ικανοποίηση αφενός, αφετέρου υπήρξαν και αντίθετες απόψεις ανάλογα με τις προσωπικές εμπειρίες. Ωστόσο, από τα αποτελέσματα της έρευνας αναδείχθηκε ο καίριος ρόλος των ηλεκτρονικών ΟΣΣ του ΕΑΠ όσον αφορά τη χρήση τους ως εργαλείο υποστήριξης της μάθησης και ψυχολογικής ενθάρρυνσης των φοιτητών συμπληρωματικά προς τις δια ζώσης ΟΣΣ και επιπλέον, η χρήση τους ως εργαλεία διασύνδεσης του ΕΑΠ, των διδασκόντων και των φοιτητών με τα υπόλοιπα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας και του εξωτερικού για μαθησιακά θέματα. Τέλος, οριοθετήθηκε το πεδίο για πρόσθετη έρευνα στα θέματα της παρούσας έρευνας

Λέξεις-κλειδιά: Ηλεκτρονικές ΟΣΣ, τηλεδιάσκεψη, Δια ζώσης ΟΣΣ, επικοινωνία, μάθηση, εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Εισαγωγή

Το θέμα το οποίο θα εξεταστεί στο παρόν άρθρο, αφορά τις δια ζώσης και τις ηλεκτρονικές Ομαδικές Συμβουλευτικές Συναντήσεις (ΟΣΣ) στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ). Πιο συγκεκριμένα οι ΟΣΣ θα διερευνηθούν μέσα από τις απόψεις των φοιτητών των μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών Επιστήμες της Αγωγής και Εκπαίδευση Ενηλίκων του ΕΑΠ. Η διερεύνηση θα γίνει με βάση δύο άξονες: α) της μάθησης και της επικοινωνίας. Η επιλογή των δύο αξόνων έγινε με βάση την άποψη

ότι κατά πρώτον η μάθηση των φοιτητών αποτελεί κομβικής σημασίας ζήτημα τόσο για τους ίδιους τους φοιτητές, τους διδάσκοντες καθώς και το εκπαιδευτικό ίδρυμα στο οποίο φοιτούν. Όσον αφορά τον άξονα της επικοινωνίας, θεωρήθηκε ότι είναι αλληλένδετος με τη μαθησιακή διαδικασία και την επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό, ειδικά σε περιβάλλοντα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης όπου η χωροχρονική και ψυχολογική απόσταση η οποία χωρίζει διδασκόμενους και διδάσκοντες, δυσχεραίνει την επαφή των φοιτητών με το εκπαιδευτικό υλικό και κατά συνέπεια αποτελεί τροχοπέδη στην αποτελεσματικότητα της μάθησής τους.

Όσον αφορά τη σημασία του παρόντος ζητήματος διερεύνησης, η αποτελεσματικότητα των δια ζώσης και των ηλεκτρονικών ΟΣΣ όσον αφορά τη μάθηση και την επικοινωνία, θα πρέπει να αποτελέσει άμεση προτεραιότητα για το ΕΑΠ στο μέλλον, λόγω της ιδιαίτερης σημασίας την οποία αποκτά η ποιότητα της επικοινωνίας των φοιτητών με τους καθηγητές-συμβούλους καθώς και των φοιτητών μεταξύ τους καθώς και της σημασίας της αποτελεσματικότητας της μαθησιακής διαδικασίας σε ένα περιβάλλον αυτό-ρυθμιζόμενης μάθησης. Η ανάδειξη των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων των δύο ειδών ΟΣΣ, μέσα από την συγκριτική παρουσίασή τους, μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για το ΕΑΠ για τη βελτίωση τους και το σχεδιασμό προγραμμάτων σπουδών με βάση την αποτελεσματικότερη και ποιοτικότερη χρήση τους προς όφελος των φοιτητών, των διδασκόντων και του ίδιου του εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Τέλος, όσον αφορά την ανάγκη πρόσθετης έρευνας στην περιοχή του παρόντος ζητήματος, η μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας έδειξε ότι έχουν γίνει κάποιες έρευνες οι οποίες αφορούν αποκλειστικά τις δια ζώσης ΟΣΣ, είτε τις ηλεκτρονικές ΟΣΣ σε προγράμματα σπουδών σε άλλα Πανεπιστήμια. Η παρούσα έρευνα, αφορά τη σύγκριση των δύο ειδών ΟΣΣ προκειμένου να αξιοποιηθούν τα χαρακτηριστικά τους προς όφελος της μάθησης και της ποιότητας της επικοινωνίας των φοιτητών του ΕΑΠ.

Μεθοδολογία έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας, ορίζεται η διερεύνηση των απόψεων των φοιτητών του Ε.Α.Π. και συγκεκριμένα, αυτών οι οποίοι έχουν παρακολουθήσει δια ζώσης η/και ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ. σε δύο Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών, στο «Επιστήμες της Αγωγής» και στο «Εκπαίδευση Ενηλίκων», σχετικά με την ποιότητα της επικοινωνίας και την αποτελεσματικότητα της μαθησιακής διαδικασίας, προκειμένου να εντοπιστούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των δύο ειδών Ο.Σ.Σ

Ως επιμέρους στόχοι της παρούσας έρευνας, ορίζονται οι εξής: α) Να αναδειχθούν οι απόψεις των φοιτητών των δύο μεταπτυχιακών προγραμμάτων του ΕΑΠ «Επιστήμες της Αγωγής» και «Εκπαίδευση Ενηλίκων» στα ζητήματα της μάθησης και τη επικοινωνίας στις δια ζώσης και τις ηλεκτρονικές ΟΣΣ του ΕΑΠ. β) να αναδειχθούν μέσα από τις απόψεις των φοιτητών τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των δύο ειδών ΟΣΣ γ) να αναδειχθούν οι ιδιαιτερότητες της κάθε μορφής ΟΣΣ, προκειμένου να μπορούν στο μέλλον να εξελιχθούν και να αξιοποιηθούν προς όφελος των φοιτητών και του ΕΑΠ δ) να αναδειχθεί εμμέσως και ο ιδιαίτερος ρόλος των διδασκόντων στις δύο μορφές ΟΣΣ προς αξιοποίηση κατά τη διδασκαλία τους ε) να διατυπωθούν με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας θεωρητικές και πρακτικές προεκτάσεις εφαρμογής τους στο μέλλον, τόσο στο ΕΑΠ όσο και ενδεχομένως και σε άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα που θα ήθελαν να υιοθετήσουν τις ΟΣΣ (δια ζώσης και ηλεκτρονικές) στ) να συγκριθούν τα ευρήματα της παρούσας έρευνας με πρότερες σχετικές έρευνες και να διατυπωθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές τους ζ) να διατυπωθούν μελλοντικές προτάσεις έρευνας με βάση τα ευρήματα

της παρούσας, ώστε να συνεχιστεί στο μέλλον από άλλους ερευνητές η διερεύνηση των παρόντων ζητημάτων.

Τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας είναι τα εξής:

- Ποιες είναι οι απόψεις σας για την αποτελεσματικότητα των δια ζώσης Ο.Σ.Σ. στη μαθησιακή διαδικασία; (Ερευνητικό Ερώτημα 1)
- Ποιες είναι οι απόψεις σας για την αποτελεσματικότητα των ηλεκτρονικών Ο.Σ.Σ. στη μαθησιακή διαδικασία; (Ερευνητικό Ερώτημα 2)
- Ποιες είναι οι απόψεις σας για την αποτελεσματικότητα των δια ζώσης Ο.Σ.Σ. στην επικοινωνία μεταξύ των καθηγητών-συμβούλων με τους φοιτητές και των φοιτητών μεταξύ τους; (Ερευνητικό Ερώτημα 3)
- Ποιες είναι οι απόψεις σας για την αποτελεσματικότητα των ηλεκτρονικών Ο.Σ.Σ. στην επικοινωνία μεταξύ των καθηγητών-συμβούλων με τους φοιτητές και των φοιτητών μεταξύ τους; (Ερευνητικό Ερώτημα 4)

Στην παρούσα έρευνα, έγινε χρήση της ποσοτικής μεθόδου, εμπλουτισμένης με στοιχεία ποιοτικής μεθόδου. Πιο συγκεκριμένα, έγινε χρήση του Σχεδιασμού Δημοσκοπήσης. Η ποσοτική αυτή έρευνα, απαιτεί τη χρήση ερωτηματολογίων για τη διεξαγωγή της, ωστόσο εμπλουτίστηκε και με συνεντεύξεις των συμμετεχόντων, διότι έπρεπε να γίνει και μια καταγραφή των προσωπικών τους απόψεων σε συνδυασμό με την άντληση των ποσοτικών δεδομένων μέσω των ερωτηματολογίων. Το δείγμα για την παρούσα έρευνα περιορίστηκε σε μεταπτυχιακούς φοιτητές του Ε.Α.Π. και πιο συγκεκριμένα των προγραμμάτων «Επιστήμες της Αγωγής» και «Εκπαίδευση Ενηλίκων». Το δείγμα αφορά πληθυσμό 40 φοιτητών από το πρόγραμμα «Επιστήμες της Αγωγής» και 30 φοιτητών από το «Εκπαίδευση Ενηλίκων» για τη συγκέντρωση των ποσοτικών δεδομένων. Όσον αφορά τη συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων, περιλαμβάνει δείγμα 10 φοιτητών από κάθε πρόγραμμα. Η επιλογή του παραπάνω δείγματος έγινε μέσω της δειγματοληψίας χωρίς πιθανότητα, όπου επιλέγονται άτομα διαθέσιμα και βολικά να μελετηθούν. Διανεμήθηκαν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ερωτηματολόγια και ατομικές γραπτές συνεντεύξεις. Επίσης έγινε χρήση για τη συλλογή των απαντήσεων και των social media (Facebook). Στην παρούσα έρευνα έγινε χρήση του συγκλίνοντος σχεδιασμού μικτών μεθόδων, δηλαδή συγκεντρώθηκαν ταυτόχρονα τα ποσοτικά (ερωτηματολόγια) και τα ποιοτικά δεδομένα (συνεντεύξεις) και κατόπιν έγινε η σύγκριση των αποτελεσμάτων και ο εντοπισμός των ομοιοτήτων και των διαφορών τους. Όσον αφορά το χρόνο συγκέντρωσης των ποσοτικών και των ποιοτικών δεδομένων της έρευνας αυτής, έγινε το Μάρτιο του 2019. Όσον αφορά τα ζητήματα αξιοπιστίας των προαναφερθέντων ερευνητικών εργαλείων, η πρακτική της χορήγησης-επαναχορήγησης μετά από ένα εύλογο διάστημα του εργαλείου για να διαπιστωθεί αν οι τιμές που έδωσε είναι αξιόπιστες θα μπορούσε να εφαρμοστεί στη συγκεκριμένη έρευνα με δεδομένους φυσικά τους χρονικούς περιορισμούς που υφίστανται. Όσον αφορά την εγκυρότητα των εργαλείων, στην παρούσα έρευνα εφαρμόστηκε για ορισμένα άτομα του δείγματος η χρήση συνεντεύξεων εκτός από την συμπλήρωση ερωτηματολογίων για να διαπιστωθεί αν οι απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο αντιστοιχούν και στις απόψεις τους, οι οποίες καταγράφηκαν στη συνέντευξη τους με την ερευνήτρια.

Βιβλιογραφική επισκόπηση

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Σύμφωνα με τον Λιοναράκη (2006), ο οποίος προσδίδει στην εξΑΕ και την παιδαγωγική της διάσταση, « εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι αυτή η οποία διδάσκει και ενεργοποιεί τον μαθητή πώς να μαθαίνει μόνος του και πώς να λειτουργεί αυτόνομα προς μία ευρετική πορεία αυτομάθησης και γνώσης».

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, εφαρμόζεται η εξής βασική παραδοχή ότι δε χρειάζεται ο διδάσκων και ο διδασκόμενος να βρίσκονται απαραίτητα στον ίδιο χώρο και στον ίδιο χρόνο για τη διεξαγωγή του μαθήματος, προκειμένου να επιτευχθεί η αποτελεσματική μάθηση για τον δεύτερο, σύμφωνα με τους Gunawardena & McIsaac (2004) (όπ. αναφ. στο Νικολάκη & Κουτσούμπα, 2013). Επομένως, ο διδασκόμενος θεωρείται και καθίσταται υπεύθυνος για τη μαθησιακή του διαδικασία σύμφωνα με τον Λιοναράκη (2001), (όπ. αναφ. στο Νικολάκη & Κουτσούμπα, 2013).

Η αυτορρυθμιζόμενη μάθηση (Self Regulated Learning), αποτελεί μια διεργασία κατά την οποία ο διδασκόμενος παρεμβαίνει ενεργητικά στη διαδικασία της μάθησης, θέτει στόχους και ρυθμίζει τις σκέψεις, τα συναισθήματά του και τις δράσεις του για να επιτύχει το καλύτερο αποτέλεσμα σύμφωνα με τους Zimmerman & Schunk (1989), Winne (1995), (όπ. αναφ. στο Νικολάκη & Κουτσούμπα, 2013). Η αυτό-ρυθμιζόμενη μάθηση αποτελεί το κατάλληλο πλαίσιο για την κατανόηση της μαθησιακής διαδικασίας στην εξΑΕ. Συνδέεται επίσης, με την αποτελεσματικότητα και την ακαδημαϊκή επίτευξη στην εξΑΕ (Νικολάκη & Κουτσούμπα, 2013).

Όσον αφορά την επικοινωνία στην ΑεξΑΕ, διακρίνεται: α) στην άμεση η οποία αφορά τη δια ζώσης επαφή ανάμεσα στους διδάσκοντες και τους διδασκόμενους β) στην έμμεση, όπου απόσταση χωρίζει τους προηγούμενους μεταξύ τους σύμφωνα με τους Keegan (2001) και Βασάλα & Ανδρεάδου (2010), (όπ. αναφ. στο Τερζής & Καλογιαννάκης, 2017).

Η εξΑΕ, σε σύγκριση με την πρόσωπο με πρόσωπο μάθηση, επηρεάζεται από έναν αρνητικό παράγοντα: την απόσταση μεταξύ διδάσκοντα και διδασκόμενων. Την επίδραση του αρνητικού αυτού παράγοντα έρχεται η πρόοδος της τεχνολογίας να την μετριάσει. Η ανάπτυξη των ΤΠΕ στην εκπαίδευση διευκολύνει την αλληλεπίδραση μεταξύ διδάσκοντα και διδασκόμενου, καθώς και την αλληλεπίδραση μεταξύ των διδασκόμενων μεταξύ τους, σύμφωνα με τους Panagiotakopoulos, Lionarakis & Xenos, (2003), (όπ. αναφ. στο Panagiotakopoulos, Tsiatsos, Lionarakis & Tzanakos, 2013). Στην πράξη, ένα ευρέως χρησιμοποιούμενο τεχνολογικό εργαλείο για την ενδυνάμωση της αλληλεπίδρασης και της συνεργατικότητας στην εξΑΕ είναι η τηλεδιάσκεψη (teleconference). Ένας ορισμός της έννοιας αυτής είναι ο εξής: «η σύγχρονη ανταλλαγή δεδομένων από άτομα εγκατεστημένα σε διαφορετικά χωρικά σημεία, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους με ένα σύστημα τηλεπικοινωνίας» (Panagiotakopoulos et al., 2013, σ.6).

Στην έρευνα των Μόσχουρη & Αποστολάκη (2017), αναφέρεται ότι εδώ και χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες από διάφορα ιδρύματα τα οποία παρέχουν εξ αποστάσεως εκπαίδευση, να περιορίσουν το πλήθος των Ο.Σ.Σ. και για αυτό το σκοπό χρησιμοποιούν τεχνολογικά μέσα όπως βιντεοσυσκευές, διαδικτυακές τηλεδιασκέψεις, εικονικές τάξεις και άλλα συναφή. Η χρήση των νέων τεχνολογιών στη διδασκαλία, μπορεί να παρέχει μεγαλύτερο βαθμό αλληλεπίδρασης μεταξύ διδάσκοντα και φοιτητών από ότι ο παραδοσιακός τρόπος διδασκαλίας σε μία συμβατική τάξη, βασισμένος στο δασκαλοκεντρικό μοντέλο παθητικής μάθησης κατά τον Chandran (2011), (όπ. αναφ. στο Μόσχουρη & Αποστολάκης, 2017). Η ηλεκτρονική διδασκαλία στην εξΑΕ, εισάγει το συναίσθημα της ομαδικής μάθησης και της ανακάλυψης σύμφωνα με τους Bates (1991), Gledhill & Dudley (1988), Lauzon (1991) & Taylor,(1992), (όπ. αναφ. στο Μόσχουρη & Αποστολάκης, 2017).

Οι ΟΣΣ στο ΕΑΠ. Δια ζώσης και ηλεκτρονικές

Δια ζώσης ΟΣΣ.

Όσον αφορά το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π), στην ιστοσελίδα του (2019), αναφέρεται ότι οι Ο.Σ.Σ. αποτελούν τετράωρα σεμινάρια, τα οποία πραγματοποιούνται για συγκεκριμένο αριθμό ετησίως ανάλογα με το πρόγραμμα που έχει επιλέξει ο κάθε φοιτητής και μαζί με τις γραπτές εργασίες, συνθέτουν το διδακτικό έργο του διδάσκοντα και διαμορφώνουν τη σχέση του μαζί τους. Ο διδάσκων κατά τη διεξαγωγή τους φροντίζει να αναπτύσσεται η επικοινωνία του ιδίου με τους φοιτητές καθώς και των φοιτητών μεταξύ τους. Επίσης, ενημερώνει τους φοιτητές για τον τρόπο μελέτης του εκπαιδευτικού υλικού, δίνει χρήσιμες κατευθύνσεις για την εκπόνηση των γραπτών εργασιών, βοηθά στην αλληλογνωριμία των φοιτητών μεταξύ τους, επεξηγεί δυσνόητα σημεία της ύλης και καταγράφει και προωθεί τυχόν αιτήματα των φοιτητών στο συντονιστή της Θεματικής Ενότητας.

Όσον αφορά τις δια ζώσης ΟΣΣ, σύμφωνα με τους Funk & Carr (1998), (όπ. αναφ. στο Οικονομίδης & Σαλαβασιδής, 2015), ένας βασικός λόγος για τη διατήρηση των δια ζώσης ΟΣΣ είναι η ανάγκη των φοιτητών για ανθρώπινη επαφή. Δια μέσου της επαφής αυτής, οι φοιτητές ενισχύονται συναισθηματικά και λειτουργούν στο πλαίσιο μιας μαθησιακής ομάδας σύμφωνα με τους Αποστολίδου (2003), Κόκκος & Λιοναράκης (1998) (όπ. αναφ. στο Οικονομίδης & Σαλαβασιδής, 2015).

Η επικοινωνία του καθηγητή-συμβούλου στο ΕΑΠ με τους φοιτητές, είναι αρκετά σημαντική και ιδιαίτερα χρήσιμη στα μεσοδιαστήματα που μεσολαμβάν ανάμεσα στις Ο.Σ.Σ.. Οι φοιτητές χρειάζονται διευκρινήσεις σχετικά με το εκπαιδευτικό υλικό και την εκπόνηση των γραπτών εργασιών. Επομένως, η επικοινωνία του καθηγητή-συμβούλου στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση πρέπει να έχει ως βασικό στοιχείο τη δυνατότητα ανάπτυξης μιας διαπροσωπικής επαφής λόγω του ότι η «απόσταση» η οποία χωρίζει αυτόν από τους φοιτητές του είναι και το ιδιάζον στοιχείο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ο καθηγητής-σύμβουλος λοιπόν, πρέπει να γνωρίζει σε βάθος κάποια στοιχεία για τους φοιτητές του όπως επάγγελμα, προηγούμενες γνώσεις, οικογενειακή κατάσταση, τις προσδοκίες τους για τις σπουδές τους, τις δυσκολίες τους. Και αυτό, θα το επιτύχει μόνο αν διατηρεί ένα υψηλό επίπεδο στην ποιότητα της επικοινωνίας του μαζί τους (Ηλιάδου & Αναστασιάδης, 2010).

Από την έρευνα της Τζουτζά (2010), προέκυψαν τα εξής ευρήματα: α) ο βαθμός παρακολούθησης των Ο.Σ.Σ. είναι αρκετά υψηλός. Ανάλογα ευρήματα, τα οποία απέδειξαν ότι οι φοιτητές παρακολουθούν τις Ο.Σ.Σ. διότι λαμβάνουν μέσω αυτών υποστήριξη για την επιτυχία στις σπουδές τους, σύμφωνα με τους Αγιομυργιανάκη, Μιχιώτη, Ψειρίδου & Κονιδάρη (2005), Fung & Carr (2000), Hiola & Moss (1990), Morgan & Morris (1994), (όπ. αναφ. στο Τζουτζά, 2010), β) οι φοιτητές αναμένουν από τις Ο.Σ.Σ. υποστήριξη σε θέματα γνωστικής φύσης όπως η συγγραφή των εργασιών, η κατανόηση του εκπαιδευτικού υλικού, η καθοδήγηση στη μελέτη τους, η παροχή οδηγιών για τις τελικές εξετάσεις και σε μικρότερο βαθμό συναισθηματική υποστήριξη, γ) διαπιστώθηκε η επιθυμία των φοιτητών να αναπτύξουν σχέσεις συνεργασίας με τους καθηγητές τους κατά τις Ο.Σ.Σ., δ) όσον αφορά τις χρησιμοποιούμενες εκπαιδευτικές τεχνικές κατά τη διάρκεια των Ο.Σ.Σ. οι φοιτητές έδειξαν προτίμηση για τις ομάδες εργασίας, τη συζήτηση και τις ερωτήσεις-απαντήσεις, δηλαδή έδειξαν προτίμηση για τις τεχνικές εκείνες οι οποίες τους βοηθούν να αναπτύξουν συνεργασία με τους καθηγητές και τους συμμαθητές τους, ε) όσον αφορά τους λόγους δυσκολίας παρακολούθησης των δια ζώσης Ο.Σ.Σ. οι φοιτητές ανέφεραν οικογενειακές και κοινωνικές υποχρεώσεις καθώς και τη μεγάλη απόσταση από τις πόλεις όπου διεξάγονται, στ) οι φοιτητές επέδειξαν υψηλό βαθμό ικανοποίησης για τη συμβολή των Ο.Σ.Σ. σε γνωστικά θέματα, θέματα ενθάρρυνσης των σπουδών

τους και στη διαμόρφωση του επικοινωνιακού κλίματος κατά την εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και στα ενδιάμεσα διαστήματα των Ο.Σ.Σ. (Τζουτζά, 2010, σ.51-58). Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας των Ηλιάδου & Αναστασιάδη (2010), όσον αφορά τον τρόπο επικοινωνίας με τους καθηγητές, οι φοιτητές έδειξαν να προτιμούν την «πρόσωπο με πρόσωπο» επαφή καθώς τη θεωρούν πιο αποτελεσματική. Η πλειονότητα των φοιτητών, αντιλαμβάνεται τη σπουδαιότητα των Ο.Σ.Σ. και προσπαθεί να συμμετέχει όσο το δυνατόν σε αυτές, διότι τους παρέχουν βοήθεια για την εκπόνηση των γραπτών εργασιών, επιλύονται οι απορίες τους και αποτελούν μια καλή ευκαιρία συναναστροφής με τους συμφοιτητές και τους καθηγητές τους.

Επιπλέον, σε άλλη έρευνα της Νοταρά (2001), αναδείχθηκε η ίδια άποψη ότι δηλαδή οι φοιτητές προτιμούν την «πρόσωπο με πρόσωπο» επικοινωνία και για αυτό το λόγο και συμμετέχουν μαζικά στις δια ζώσης Ο.Σ.Σ., όπου τους δίδεται η δυνατότητα να αναπτύξουν μια διαπροσωπική επαφή και να αναπτύξουν μια σχέση εμπιστοσύνης με τον καθηγητή, η οποία του προσφέρει τη δυνατότητα να παρέχει ψυχολογική υποστήριξη. (όπ. αναφ. στο Ηλιάδου & Αναστασιάδης, 2010).

Στην έρευνα των Τερζή & Καλογιαννάκη (2017), οι απόψεις των φοιτητών του Ε.Α.Π. αναφορικά με τους τρόπους επικοινωνίας με τους καθηγητές τους ανέφεραν ότι ο πιο δημοφιλής τρόπος για τους ίδιους είναι οι Ο.Σ.Σ. και αυτό λόγω της αμεσότητας την οποία προσδίδει ο τρόπος αυτός στην επικοινωνία τους. Όσον αφορά τις απόψεις των φοιτητών για τη συμβολή της επικοινωνίας τους με τους καθηγητές στην επιτυχή πορεία των σπουδών τους, το σύνολο των φοιτητών διάκειται θετικά. Μάλιστα, η επικοινωνία αυτή βοηθά πολύ κατά τους φοιτητές στην ολοκλήρωση των γραπτών τους εργασιών καθώς και στην επίτευξη μεγαλύτερης μαθησιακής αυτονομίας και ευχάριστου μαθησιακού κλίματος (Τερζής & Καλογιαννάκης, 2017, σ.67-68). Όσον αφορά το βαθμό ικανοποίησης των συμμετεχόντων στην προαναφερθείσα έρευνα, από την επικοινωνία τους με τους διδάσκοντες στο Ε.Α.Π. οι φοιτητές παρουσιάστηκαν ιδιαίτερα ευχαριστημένοι. Επίσης, όσον αφορά τη συχνότητα της επικοινωνίας οι περισσότεροι φοιτητές δήλωσαν πως επικοινωνούν με τους διδάσκοντες για την εκπόνηση των γραπτών εργασιών τους κυρίως. Από την έρευνα των Τερζή & Καλογιαννάκη (2017), προκύπτει πως οι φοιτητές των προαναφερθέντων μεταπτυχιακών προγραμμάτων του Ε.Α.Π. επιζητούν γνωστική υποστήριξη από την επικοινωνία τους με τους διδάσκοντες, κυρίως βοήθεια στην συγγραφή των γραπτών τους εργασιών. Ωστόσο, επικοινωνούν με τους καθηγητές τους λιγότερο συχνά για να ζητήσουν συναισθηματική υποστήριξη (Τερζής & Καλογιαννάκης, 2017, σ.70-71).

Επιπρόσθετα, θα γίνει αναφορά στην έρευνα των Νικολάκη, Κουτσούμπα & Λυκεσά (2013), σχετικά με τη συμβολή των Ο.Σ.Σ. στην υποστήριξη στρατηγικών αυτό-ρύθμισης στο Ε.Α.Π. Οι Ο.Σ.Σ. διαθέτουν ένα πολυδιάστατο παιδαγωγικό ρόλο καθώς αποδεικνύουν την κοινωνική διάσταση της μάθησης και προσφέρουν τη δυνατότητα της άμεσης και αμφίδρομης αλληλεπίδρασης ανάμεσα στους διδάσκοντες και τους διδασκόμενους (Νικολάκη, Κουτσούμπα & Λυκεσάς, 2013, σ.172). Θα πρέπει λοιπόν να εντοπιστούν στις Ο.Σ.Σ. του Ε.Α.Π., τα στοιχεία εκείνα τα οποία σύμφωνα με την κοινωνικο-γνωστική προσέγγιση της αυτό-ρυθμιζόμενης μάθησης ενεργοποιούν τους μαθητευόμενους σε επίπεδο μεταγνώσης, παρακίνησης και συμπεριφοράς κατά τον Zimmerman (1989), (όπ. αναφ. στο Νικολάκη et.al., 2013) καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτό επιτυγχάνεται.

Με βάση τα ευρήματα της έρευνας της Τσολάκου (2013), οι Ο.Σ.Σ. αποτέλεσαν μια σημαντική παράμετρο μάθησης για τις συμμετέχουσες. Αποτελούν τη μοναδική ευκαιρία προσωπικής επαφής με τον διδάσκοντα και τις υπόλοιπες σπουδάστριες και το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι επιζητούν την επικοινωνία. Οι σπουδάστριες, οι οποίες συμμετείχαν στις Ο.Σ.Σ. και εξέφρασαν την επιθυμία τους να υπάρξει και

μεγαλύτερος αριθμός αυτών, διότι η συχνή επικοινωνία με τις υπόλοιπες σπουδάστριες δυναμώνει κατά τις απόψεις τους το αίσθημα της ομάδας. Επίσης, κατά τις Ο.Σ.Σ. οι σπουδάστριες επέλυσαν απορίες και δυσκολίες, οι οποίες αφορούσαν το εκπαιδευτικό υλικό και έλαβαν διευκρινήσεις και οδηγίες για την εκπόνηση των γραπτών εργασιών τους (Τσολάκου, 2013, σ.164). Επίσης, στην ίδια έρευνα η επικοινωνία των σπουδαστριών με το διδάσκοντα αποτέλεσε μία εξίσου σημαντική παράμετρο μάθησης. Αυτή, συνετέλεσε στην ενθάρρυνση τους και στην κατανόηση των προβλημάτων τους. Επίσης, ο σχολιασμός των γραπτών εργασιών τους, σύμφωνα με τις σπουδάστριες συντελεί στην αναγνώριση των προσπαθειών τους και τη διάθεση υποστήριξης από την πλευρά του διδάσκοντα. Επιπλέον, οι σπουδάστριες διατύπωσαν την ανάγκη να επικοινωνούν με το διδάσκοντα και τους υπόλοιπες σπουδάστριες για να ξεπεράσουν την αίσθηση μοναξιάς της ατομικής μελέτης. Επίσης, η επικοινωνία τους με τις υπόλοιπες σπουδάστριες δυνάμωνε το αίσθημα του «ανήκειν» σε μία ομάδα και τις βοηθούσε να επιλύσουν τις απορίες τους (Τσολάκου, 2013, σ.164-165).

Ηλεκτρονικές ΟΣΣ.

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας των Μηλιωρίτσα & Γεωργιάδη (2009), διαπιστώθηκαν τα εξής: Η τηλεδιάσκεψη μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά στην καθοδήγηση και την υποστήριξη των φοιτητών, επειδή αυξάνεται ο χρόνος για επικοινωνία με τους διδάσκοντες προς όφελος της μάθησής των διδασκόμενων, υπό τον όρο της γενίκευσης της εφαρμογής της στο Ε.Α.Π. Επίσης, η τηλεδιάσκεψη, ενισχύει τη μάθηση των φοιτητών και υπό τις κατάλληλες προϋποθέσεις και σχεδιασμό μπορεί να παρέχει ανατροφοδότηση, ευκαιρίες αλληλεπίδρασης και ενεργητικής συμμετοχής (Μηλιωρίτσας & Γεωργιάδη, 2009, σ.119). Επίσης, οι συμμετέχοντες στη προαναφερθείσα έρευνα δήλωσαν ότι η τηλεδιάσκεψη μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά χρήσιμη και ως συμπληρωματικό μέσο των Ο.Σ.Σ. Με τον τρόπο αυτό, αμβλύνονται τα συναισθήματα μοναξιάς στο ενδιάμεσο διάστημα των Ο.Σ.Σ. και οι φοιτητές διευκολύνονται στη μελέτη τους και αποφεύγουν τη βίωση απογοήτευσης από τις δυσκολίες. Επιπλέον, με τη χρήση της τηλεδιάσκεψης, η αλληλεπίδραση, η οποία ξεκινά από τις δια ζώσης Ο.Σ.Σ. συνεχίζεται. Επιπλέον, αναγνωρίζεται από τους φοιτητές η συμβολή της τηλεδιάσκεψης από την άποψη της αναζήτησης βιβλιογραφίας και παραπομπών, ενώ σημειώνεται ότι η χρήση της δε μπορεί να υποκαταστήσει πλήρως την αμεσότητα των δια ζώσης Ο.Σ.Σ. αλλά μπορεί να σταθεί υποστηρικτικά στα μεσοδιαστήματα τους (Μηλιωρίτσας & Γεωργιάδη, 2009, σ.120-122).

Μελέτες περίπτωσης στην Ελλάδα

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την έρευνα των Ζυγούρη & Μαυροειδή (2011), στο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών του Κέντρου Εκπαίδευσης Ενηλίκων από Απόσταση (Κ.Ε.Ε.ΕΝ.ΑΠ.) αναδείχθηκαν τα εξής: α) οι εκπαιδευόμενοι θεωρούν ότι η επικοινωνία με τον διδάσκοντα στο συγκεκριμένο πρόγραμμα τους βοήθησε σε αρκετά μεγάλο βαθμό στην επίλυση αποριών, στην εκπόνηση των γραπτών εργασιών τους, στην αντιμετώπιση των διαφόρων δυσκολιών και των εμποδίων τους καθώς και στην ενθάρρυνση και την εμπύχωση τους. β) Οι εκπαιδευόμενοι προτιμούν την άμεση διαπροσωπική επαφή η οποία συντελέστηκε κατά τη διάρκεια των Συντονιστικών Εκπαιδευτικών Συναντήσεων (Σ.Ε.Σ) ως προτιμότερο τρόπο επικοινωνίας με τους διδάσκοντες στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. γ) όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας με τους διδάσκοντες κατά τη διάρκεια των Σ.Ε.Σ., το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευόμενων δήλωσε ότι ήταν αρκετά ικανοποιημένοι, ενώ την ίδια άποψη είχαν και για την επικοινωνία στα μεσοδιαστήματα των Σ.Ε.Σ. δ) επιπλέον, όσον αφορά το σχολιασμό των γραπτών

εργασιών των εκπαιδευόμενων από τους διδάσκοντες, το μεγαλύτερο ποσοστό των τελευταίων θεωρεί ότι ήταν αρκετά σημαντικός για την κατανόηση των αδυναμιών και των δυνατών στοιχείων τους . ε) Ακόμα μεγαλύτερη ήταν η ικανοποίηση των εκπαιδευόμενων από τη συμβολή της επικοινωνίας τους με το διδάσκοντα όσον αφορά τη δημιουργία ενός καλού μαθησιακού κλίματος. στ) ως προς το ερώτημα σχετικά με τις δυνατότητες βελτίωσης της επικοινωνίας, οι εκπαιδευόμενοι απάντησαν ότι οι διδάσκοντες θα πρέπει να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στην ανάπτυξη της επικοινωνίας με τους εκπαιδευόμενους, θα πρέπει να αναλαμβάνουν περισσότερες πρωτοβουλίες για την αύξησή της, θα πρέπει να πιστεύουν στην αξία της και να την ενθαρρύνουν.

Επίσης, σύμφωνα με την έρευνα των Armakolas, Panagiotakopoulos & Karatrantou (2018), η οποία πραγματοποιήθηκε με σπουδαστές του ετήσιου Προγράμματος Παιδαγωγικής Κατάρτισης της Ανωτάτης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης στην Πάτρα, διαπιστώθηκαν τα εξής: Οι παράμετροι της χρήσης της σύγχρονης τηλεδιάσκεψης, οι οποίες οδηγούν στη δημιουργία ενός αυτόνομου περιβάλλοντος μάθησης αφορούν κατά πρώτον τη χρήση βιοματικών τεχνικών μάθησης. Τεχνικές, όπως ο καταγισμός ιδεών, ομάδες εργασίας, μελέτη περίπτωσης και προσομείωση χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα αυτή. Τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι οι συμμετέχοντες θέλουν να γίνεται χρήση των βιοματικών τεχνικών μαζί με την τηλεδιάσκεψη διότι: α) η ποιότητα της διδασκαλίας τους βελτιώνεται β) μπορούν να συμμετέχουν πιο ενεργά γ) μπορούν να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας και σχέσεις συνεργασίας με τους διδάσκοντες και τους υπόλοιπους διδασκόμενους δ) οι διδασκόμενοι με χαμηλό βαθμό κοινωνικών δεξιοτήτων μπορούν να ενθαρρύνονται να συμμετέχουν περισσότερο (Armakolas, Panagiotakoulos & Karatrantou, 2018, σ.36). Επιπλέον, η έρευνα έδειξε ότι η μαθησιακή διαδικασία διαμέσου της χρήσης της τηλεδιάσκεψης είναι μια ενδιαφέρουσα μα συνάμα απαιτητική διαδικασία, διότι πριν τη διεξαγωγή μιας τηλεσυνάντησης θα πρέπει ο διδάσκων να έχει μελετήσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις ανάγκες και τις προσδοκίες των εκπαιδευόμενων, το αν έχουν εμπειρία στη χρήση των ΤΠΕ και κατόπιν να σχεδιάσει τους σκοπούς και τους στόχους του μαθήματος, τις μαθησιακές δραστηριότητες, να κάνει την επιλογή των κατάλληλων τεχνικών και εργαλείων διδασκαλίας (Armakolas et al., 2018, σ.36-37). Επίσης, οι περισσότεροι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι η τηλεδιάσκεψη μπορεί να παρέχει ένα μαθητοκεντρικό μοντέλο μάθησης, όπου οι διδασκόμενοι μπορούν να αποκτήσουν δεξιότητες δεχόμενοι υποστήριξη. Επίσης, μπορεί να ενισχύσει την εξατομικευμένη μάθηση, διότι ο διδάσκων μπορεί να είναι σε απόσταση, ωστόσο μπορεί να έχει το ίδιο ή και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τη μάθηση των διδασκόμενων. Επομένως, η παροχή εξατομικευμένης υποστήριξης από το διδάσκοντα μπορεί να βοηθήσει το διδασκόμενο να προάγει την αυτονομία στη μάθηση του (Armakolas et al., 2018, σ.35).

Μελέτες περίπτωσης στο εξωτερικό

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας του Singh (2012), στο IGNOU διαπιστώθηκαν τα εξής προβλήματα κατά τη χρήση της τηλεδιάσκεψης: έλλειψη ποικιλίας στις παρουσιάσεις, έλλειψη εφαρμογών πολυμέσων και δραστηριοτήτων, έλλειψη κατάλληλης εκπαίδευσης των ειδικών, έλλειψη καθοδήγησης από ειδικούς και ακατάλληλη γλώσσα (Singh, 2012, σ.34). Επιπλέον, ο ρυθμός και το στυλ παρουσίασης, η γλώσσα και η καθαρότητα των χαρτών και των γραφημάτων μπορούν να έχουν καλή επίδραση στη διδασκαλία-μάθηση σύμφωνα με τους Parkash & Lal (1998), (όπ. αναφ. στο Singh, 2012).

Επιπλέον, στην έρευνα του Panigrahi (2012), στην οποία συμμετείχαν δάσκαλοι δημοτικών σχολείων στην Ινδία, σε πρόγραμμα εξ αποστάσεως επιμόρφωσης με τη χρήση της τηλεδιάσκεψης, σύμφωνα με τα ευρήματά της διαπιστώθηκαν τα εξής: Το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων, ανέφερε ότι η χρήση της τηλεδιάσκεψης ήταν εύκολη στη χρήση, τους βοήθησε να μάθουν περισσότερα πράγματα, ήταν εύκολα προσβάσιμη, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για ποικίλους τρόπους διδασκαλίας και μάθησης, τα οπτικά και ηχητικά στοιχεία ήταν καθαρά, η τηλεδιάσκεψη διαθέτει πληθώρα από οπτικές δραστηριότητες κατάλληλες για την υποστήριξη της μάθησης και της διδασκαλίας, η χρήση κινουμένων σχεδίων ενίσχυσε το ενδιαφέρον των εκπαιδευόμενων καθώς επίσης και το ενδιαφέρον τους για τη χρήση του εργαλείου αυτού ως μέσου για την ενίσχυση της επαγγελματικής τους εξέλιξης (Panigrahi, 2012, σ.258). Επίσης, στην έρευνα του Panigrahi (2012), οι περισσότεροι συμμετέχοντες δήλωσαν σχετικά με την αλληλεπίδραση η οποία πραγματοποιείται διαμέσου της χρήσης της τηλεδιάσκεψης τα εξής: υπήρχε επαρκής χρόνος για αλληλεπίδραση και με τους διδάσκοντες, οι απαντήσεις που δίδονταν από τους διδάσκοντες ήταν ικανοποιητικές, οι συναντήσεις μέσω τηλεδιάσκεψης τους παρωθούσαν να συμμετέχουν ενεργητικά, συμμετέχοντες από διάφορες περιοχές αλληλεπιδρούσαν αποτελεσματικά μεταξύ τους και τέλος, οι ερωτήσεις οι οποίες θέτονταν από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες προωθούσαν την κατανόηση της ύλης (Panigrahi, 2012, σ. 260).

Εν κατακλείδι, θα γίνει αναφορά στην έρευνα του Haris (2014) σχετικά με την εφαρμογή της τηλεδιάσκεψης σε ένα πρόγραμμα διασύνδεσης φοιτητών από την Ινδονησία, οι οποίοι σπουδάζουν σε χώρες του εξωτερικού. Σύμφωνα με τους Clark (1999) και Coventry (1994), η χρήση της τηλεδιάσκεψης στην εκπαίδευση μπορεί να αποβεί χρήσιμη ως εξής: Η τηλεδιάσκεψη είναι άλλο ένα εργαλείο το οποίο μπορεί να βοηθήσει στην παράδοση ποιοτικής διδασκαλίας και μάθησης, τόσο σε εξ αποστάσεως όσο και σε συμβατικά προγράμματα. Επίσης, παρέχει την ευκαιρία ώστε οι διδασκόμενοι να επιδείξουν μεγαλύτερη υπευθυνότητα για τη μάθησή τους, δουλεύοντας σε ομάδες και εκτελώντας εργασίες. Επιπλέον, δημιουργεί πιθανότητες για συνεργατική διδασκαλία και μάθηση ώστε να γίνει η καλύτερη δυνατή χρήση των πηγών. Επιπλέον, παρέχει «ζωντανή» και «εικονική» υποστήριξη σε διδασκόμενους σε απομακρυσμένες περιοχές καθώς και πρόσβαση για εξειδίκευση η οποία δεν είναι διαθέσιμη μέσω του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Μπορεί επίσης να παρέχει σε φοιτητές από άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα ή απομακρυσμένες περιοχές σε εξειδικευμένη διδασκαλία και δραστηριότητες. Τέλος, μπορεί να παρέχει ευκαιρίες για συνεργασία με φοιτητές από άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα και χώρες, υποστηρίζοντας ομαδικές εργασίες, συνεργατικά και διεθνή projects (όπ. αναφ. στο Haris, 2014). Με βάση τις απόψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα του Haris, η χρήση της τηλεδιάσκεψης είναι για αυτούς ένα πληροφοριακό, ενδιαφέρον, συναρπαστικό και ιδιαίτερο μέσο (Haris, 2014, σ.57).

Κύρια ευρήματα

Ποσοτικά δεδομένα

Πρώτο ερευνητικό ερώτημα

Από την επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS, προέκυψαν συγκεκριμένα αποτελέσματα με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία είχαν τεθεί. Για την ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων των ερωτηματολογίων έγινε χρήση της κατηγορικής κλίμακας (1 καθόλου, 2 σε μικρό βαθμό, 3 σε μέτριο βαθμό, 4 σε μεγάλο βαθμό, 5 σε πολύ μεγάλο βαθμό).

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, αφορά τις απόψεις των φοιτητών των προγραμμάτων σπουδών του Ε.Α.Π. Επιστήμες της Αγωγής και Εκπαίδευση Ενηλίκων για την αποτελεσματικότητα των δια ζώσης ΟΣΣ στη μαθησιακή διαδικασία. Το ερώτημα αυτό, στο ερωτηματολόγιο εξειδικεύτηκε σε 4 υποερωτήματα. Πιο συγκεκριμένα, στο υποερώτημα αν η άμεση επαφή με τους διδάσκοντες βοήθησε τους συμμετέχοντες στην κατανόηση της ύλης, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα κυμάνθηκαν μεταξύ της επιλογής 3 (σε κάποιο βαθμό) και της επιλογής 5 (σε πολύ μεγάλο βαθμό).

Στο δεύτερο υποερώτημα, αν η άμεση επαφή με τους συμφοιτητές βοήθησε τους συμμετέχοντες στην κατανόηση της ύλης, οι απαντήσεις τους κυμάνθηκαν μεταξύ των επιλογών 2 (σε μικρό βαθμό) και 5.

Στο τρίτο υποερώτημα, αν η χρήση ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών επηρέασε θετικά τους συμμετέχοντες στην κατανόηση της ύλης και στη γενικότερη επίδοση τους στις ΘΕ, οι απαντήσεις τους κυμάνθηκαν μεταξύ των επιλογών 1 (καθόλου) και 5.

Τέλος στο τέταρτο υποερώτημα, αν η καλή οργάνωση και προετοιμασία του καθηγητή-συμβούλου, συνέβαλε στην αποτελεσματικότερη μάθηση των συμμετεχόντων, οι απαντήσεις τους κυμάνθηκαν μεταξύ των επιλογών 2 (σε μικρό βαθμό) και 5.

Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα αφορά τις απόψεις των φοιτητών των δύο προαναφερόμενων προγραμμάτων μεταπτυχιακών σπουδών του Ε.Α.Π. για την αποτελεσματικότητα των ηλεκτρονικών Ο.Σ.Σ. στη μαθησιακή διαδικασία. Το ερώτημα αυτό στο ερωτηματολόγιο εξειδικεύτηκε σε 4 υποερωτήματα.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο υποερώτημα αφορούσε την αξιοποίηση των ενεργητικών και συμμετοχικών εκπαιδευτικών τεχνικών στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ.

Το δεύτερο υποερώτημα αφορούσε το αν η παρακολούθηση ηλεκτρονικών Ο.Σ.Σ. στα μεσοδιαστήματα των δια ζώσης Ο.Σ.Σ. βοήθησε στη μαθησιακή διαδικασία τους συμμετέχοντες.

Το τρίτο υποερώτημα αφορούσε το εάν κατά τις ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ. οι ερωτήσεις των συμφοιτητών βοηθούσαν στη μάθηση των συμμετεχόντων καθώς και το εάν υπήρχε επαρκής ανατροφοδότηση από τους διδάσκοντες.

Τέλος, το τέταρτο υποερώτημα αφορούσε στο εάν τα τεχνικά προβλήματα κατά τη διάρκεια των ηλεκτρονικών Ο.Σ.Σ. επηρέασαν αρνητικά τη μαθησιακή διαδικασία των συμμετεχόντων.

Τρίτο ερευνητικό ερώτημα

Το τρίτο ερευνητικό ερώτημα αφορά τις απόψεις των φοιτητών των δύο μεταπτυχιακών προγραμμάτων του Ε.Α.Π. σχετικά με την αποτελεσματικότητα των δια ζώσης Ο.Σ.Σ. όσον αφορά την επικοινωνία των φοιτητών με τους καθηγητές-συμβούλους καθώς και την επικοινωνία μεταξύ των φοιτητών. Το ερώτημα αυτό χωρίζεται σε 5 υποερωτήματα στο ερωτηματολόγιο.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο υποερώτημα αναφέρεται στο αν η επικοινωνία με το διδάσκοντα κατά τις δια ζώσης Ο.Σ.Σ. χαρακτηρίζεται από συνεργασία, χρήση ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών και υποστήριξη.

Το δεύτερο υποερώτημα αναφέρεται στο αν η επικοινωνία με το διδάσκοντα κατά τις δια ζώσης Ο.Σ.Σ. χαρακτηρίζεται από φιλικότητα και συντελεί στην ανάπτυξη της αυτονομίας των φοιτητών.

Το τρίτο υποερώτημα αναφέρεται στο αν η επικοινωνία με τους συμφοιτητές κατά τις δια ζώσης Ο.Σ.Σ. χαρακτηρίζεται από πνεύμα συνεργασίας και τους βοήθησε στην εκπόνηση των ΓΕ.

Το τέταρτο υποερώτημα αναφέρεται στο αν οι δια ζώσης Ο.Σ.Σ μπορούν να συμπληρωθούν/επεκταθούν από ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ.

Τέλος, το πέμπτο υποερώτημα αναφέρεται στο αν οι δια ζώσης Ο.Σ.Σ. μπορούν να αντικατασταθούν πλήρως από τις ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ.

Τέταρτο ερευνητικό ερώτημα

Το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα αφορά την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας των φοιτητών των δύο μεταπτυχιακών προγραμμάτων του Ε.Α.Π. με το διδάσκοντα καθώς και την επικοινωνία των φοιτητών μεταξύ τους, κατά τις ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ. Το ερώτημα αυτό εξειδικεύθηκε σε 5 υποερωτήματα στο ερωτηματολόγιο.

Το πρώτο υποερώτημα αναφέρεται στο αν τεχνικά προβλήματα στις ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ. επηρέασαν την επικοινωνία με τους διδάσκοντες.

Το δεύτερο υποερώτημα αναφέρεται στο αν τεχνικά προβλήματα στις ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ. επηρέασαν την συνεργασία με τους συμφοιτητές.

Το τρίτο υποερώτημα αναφέρεται στο αν η έλλειψη της άμεσης επαφής με διδάσκοντες και συμφοιτητές επηρέασε αρνητικά την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και την αλληλεπίδραση μεταξύ τους

Το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα αναφέρεται στο αν οι ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ. θα μπορούσαν να λειτουργήσουν αυτόνομα εκτός των προκαθορισμένων Ο.Σ.Σ από το Ε.Α.Π. ως εργαλείο επικοινωνίας με τους διδάσκοντες.

Τέλος, το πέμπτο υποερώτημα αναφέρεται στο αν θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από το Ε.Α.Π. οι ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ. για τη διασύνδεση με άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα και διδάσκοντες σε Ελλάδα και εξωτερικό.

Ποιοτικά δεδομένα

Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα από τη διεξαγωγή των ατομικών συνεντεύξεων των φοιτητών των προγραμμάτων Επιστήμες της Αγωγής και Εκπαίδευση Ενηλίκων του Ε.Α.Π. Πιο συγκεκριμένα, οι συνεντεύξεις αποτελούνται από 4 ερωτήσεις. Οι δύο ερωτήσεις απευθύνονται σε φοιτητές οι οποίοι έχουν παρακολουθήσει δια ζώσης Ο.Σ.Σ. και οι άλλες δύο σε φοιτητές, οι οποίοι έχουν παρακολουθήσει ηλεκτρονικές Ο.Σ.Σ.. Η πρώτη ερώτηση, αφορά στο πως οι δια ζώσης ΟΣΣ συνέβαλαν στην επίδοση των φοιτητών στις ΓΕ και στις τελικές γραπτές εξετάσεις για την κάθε ΘΕ. Η ερώτηση αυτή, συνδυάζεται και συμπληρώνει το πρώτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των δια ζώσης ΟΣΣ στη μαθησιακή διαδικασία. Η δεύτερη ερώτηση, αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους η παρακολούθηση των ηλεκτρονικών ΟΣΣ βοήθησε τους φοιτητές στην μελέτη τους, την εκπόνηση των ΓΕ τους καθώς και στις τελικές εξετάσεις για κάθε ΘΕ και συμπληρώνει το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα για την αποτελεσματικότητα των ηλεκτρονικών ΟΣΣ στη μαθησιακή διαδικασία. Η τρίτη ερώτηση, αναφέρεται στο βαθμό ικανοποίησης των φοιτητών από την επικοινωνία τους με τους διδάσκοντες και τους συμφοιτητές τους κατά τη διάρκεια των δια ζώσης ΟΣΣ και ζητά την αιτιολόγηση για την κάθε απάντησή τους. Η ερώτηση αυτή, συνδυάζεται με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα για την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας των διδασκόντων και των διδασκόμενων καθώς και των διδασκόμενων μεταξύ τους στις δια ζώσης ΟΣΣ. Τέλος, η τέταρτη ερώτηση, αφορά το βαθμό ικανοποίησης των φοιτητών από την επικοινωνία τους με τους διδάσκοντες και τους συμφοιτητές τους καθώς και την αιτιολόγηση του κατά την παρακολούθηση των ηλεκτρονικών ΟΣΣ και συμπληρώνει το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα για την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας των διδασκόντων με τους φοιτητές καθώς και των φοιτητών μεταξύ τους, κατά τις ηλεκτρονικές ΟΣΣ.

ΜΑΘΗΣΗ- ΔΙΑ ΖΩΣΗΣ Ο.Σ.Σ. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Όσον αφορά τις απόψεις των φοιτητών των δύο προγραμμάτων σπουδών, γενικότερα οι δια ζώσης Ο.Σ.Σ. συνέβαλαν κατά μεγάλο β αθμό στην επίλυση αποριών τους για την ύλη προς μάθηση. Το γεγονός αυτό, διατυπώνεται στο μεγαλύτερο ποσοστό των συνεντεύξεων. Ωστόσο εκφράστηκαν και αντίθετες απόψεις από ελάχιστα άτομα.

ΜΑΘΗΣΗ-ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ Ο.Σ.Σ. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Όσον αφορά τις απόψεις των φοιτητών των δύο προγραμμάτων σπουδών, γενικότερα η παρακολούθηση των ηλεκτρονικών Ο.Σ.Σ., συνέβαλε στην αποτελεσματική μάθησή τους και τους διευκόλυνε στη μελέτη της ύλης .Ωστόσο εκφράστηκαν και αντίθετες απόψεις από ορισμένους φοιτητές.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΔΙΑ ΖΩΣΗΣ Ο.Σ.Σ. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Σύμφωνα με τις απόψεις των φοιτητών των δύο μεταπτυχιακών προγραμμάτων του Ε.Α.Π. όπως αυτές αποτυπώθηκαν στις συνεντεύξεις, οι περισσότεροι είναι ικανοποιημένοι από την ποιότητα της επικοινωνίας τους με τους καθηγητές-συμβούλους και τους συμφοιτητές τους, από τη συμμετοχή τους στις δια ζώσης Ο.Σ.Σ. Και στην περίπτωση αυτή ωστόσο, υπήρξαν και οι αντίθετες απόψεις.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ-ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ Ο.Σ.Σ. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ.

Σύμφωνα με τις απόψεις των φοιτητών των δύο μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών του Ε.Α.Π., για το εάν είναι ικανοποιημένοι από την επικοινωνία τους με τους καθηγητές-συμβούλους και τους συμφοιτητές τους, κατά την παρακολούθηση των ηλεκτρονικών Ο.Σ.Σ., περίπου οι μισοί απάντησαν θετικά, ωστόσο οι υπόλοιποι εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για την ποιότητα της επικοινωνίας

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΠΟΨΕΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ.

ΜΑΘΗΣΗ -ΔΙΑ ΖΩΣΗΣ ΟΣΣ	ΜΑΘΗΣΗ-ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΟΣΣ
Συζήτηση για τις ΓΕ, Κατανόηση της ύλης, Αμεσότητα επαφής με Διδάσκοντα και άμεση ανατροφοδότηση από την πλευρά του, Επεξηγήσεις για ΓΕ και ύλη, Καθοδήγηση μελέτης, Παρουσίαση απόψεων ,προβληματισμών Κλίμα συνεργασίας, Αλληλεπίδραση και επικοινωνία με το Διδάσκοντα και μεταξύ των συμφοιτητών, Έκφραση συναισθημάτων	Εύρεση και βιβλιογραφίας ,κατανόηση για τα θέματα των ΓΕ, Επεξήγηση ,εμπύχωση, επικοινωνία Διευκρινίσεις για την εκπόνηση των ΓΕ, Απόψεις και απορίες συμφοιτητών για ΓΕ και τελικές εξετάσεις, Αποσαφήνιση ύλης , Ερωτήσεις συμφοιτητών βοηθούν στην κατανόηση της ύλης, Διαφορετική αντιμετώπιση ανάλογα με τον διδάσκοντα, Απομόνωση από υπόλοιπους συμφοιτητές, Απόκρυψη συναισθημάτων, Έλλειψη αμεσότητας ανάμεσα σε διδάσκοντες και φοιτητές, Διάσπαση της προσοχής κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ, Εξάρτηση από την τεχνολογία και την ποιότητα της συνδεσιμότητας, Περιορισμός δυνατότητας διδασκόντων για παρουσίαση πρόσθετων στοιχείων

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ-ΔΙΑ ΖΩΣΗΣ ΟΣΣ	ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ-ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΟΣΣ
<p>Κατανόηση, βοήθεια, ανατροφοδότηση, Ανταλλαγή απόψεων, αλληλοσυμπλήρωση, Κατευθυντήρια, «πρόσωπο με πρόσωπο», επεξηγηματική επικοινωνία, Συνεργασία με συμφοιτητές, Ομαδικό πνεύμα, συγκινησιακό κλίμα, Ευκαιρία κοινωνικοποίησης και αλληλογνωριμίας, Διαφορετική αντιμετώπιση ανάλογα με το διδάσκοντα, Άλλοι ανοικτοί, προσιτοί, δίνουν οδηγίες, άλλοι όχι, Συνεργασία όχι πάντα μεταξύ των συμφοιτητών</p>	<p>Έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας μεταξύ των συμφοιτητών, όχι όπως στις δια ζώσης ΟΣΣ, Μη ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων με διδάσκοντες και συμφοιτητές, Μαζικό μάθημα, Διαφορετική αντιμετώπιση ανάλογα με το διδάσκοντα, Άλλοι βοηθούν, βάζουν ασκήσεις, στέλνουν υλικό, Άλλοι δεν επεξηγούν, δεν ανοίγουν την κάμερα, δε γνωρίζουν σχεδόν τίποτα για τους φοιτητές τους, Άλλοι ενθαρρύνουν την επικοινωνία μεταξύ των συμφοιτητών, ενώ άλλοι περιορίζονται στην απάντηση των ερωτήσεων και στην παρουσίαση του μαθήματος, Άλλοι ενθαρρύνουν την ενεργητική συμμετοχή έστω και μέσω η/υ, Απαιτήση για μεγαλύτερη συχνότητα τηλεσυναντήσεων.</p>

Συζήτηση Συμπεράσματα

Μάθηση και δια ζώσης -Ηλεκτρονικές ΟΣΣ

Τα γενικά συμπεράσματα, τα οποία μπορούν να εξαχθούν από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας σε ότι αφορά τη μάθηση στις δια ζώσης και στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ του ΕΑΠ για τους φοιτητές των δύο προαναφερθέντων μεταπτυχιακών προγραμμάτων, είναι τα εξής: Στις δια ζώσης ΟΣΣ η άμεση επαφή με τους διδάσκοντες, η επαφή με τους συμφοιτητές, η χρήση των ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών καθώς και η σωστή οργάνωση και προετοιμασία του διδάσκοντα για τη διδασκαλία του κατά τις ΟΣΣ, συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην υποβοήθηση και στην υποστήριξη της μάθησης των διδασκόμενων.

Στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ, η χρήση ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών αξιοποιήθηκε σε μικρότερο βαθμό από ότι στις δια ζώσης ΟΣΣ. Επίσης, οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι στα μεσοδιαστήματα των δια ζώσης ΟΣΣ, οι ηλεκτρονικές ΟΣΣ μπορούν να λειτουργήσουν σε μεγάλο βαθμό υποστηρικτικά στη μάθησή τους. Επιπλέον, στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ οι ερωτήσεις των συμφοιτητών καθώς και η ανατροφοδότηση από τους διδάσκοντες σε γνωστικά θέματα, λειτούργησαν προς όφελος της μάθησής τους σε μεγάλο βαθμό. Τέλος, τα όποια τεχνικά προβλήματα δεν επηρέασαν αρνητικά τη μάθησή τους κατά τις ηλεκτρονικές ΟΣΣ.

Επομένως, στα πλεονεκτήματα των δια ζώσης ΟΣΣ περιλαμβάνονται η αμεσότητα της επαφής με τους διδάσκοντες και τους υπόλοιπους φοιτητές καθώς και η χρήση ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών, τα οποία σύμφωνα με τις απόψεις των

συμμετεχόντων συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα της μάθησης. Στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ, η παρουσία ενδεχόμενων τεχνικών προβλημάτων δεν επηρέασε τη μάθηση των διδασκόμενων, ενώ η επαφή με τους συμφοιτητές και τους διδάσκοντες είχε θετική συμβολή στη μάθησή τους. Το μόνο μειονέκτημα είναι η περιορισμένη χρήση των ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ.

Επομένως, οι ηλεκτρονικές ΟΣΣ μπορούν να λειτουργήσουν εξίσου αποδοτικά για τη μάθηση των φοιτητών του ΕΑΠ, εφόσον αξιοποιηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό οι ενεργητικές εκπαιδευτικές τεχνικές κατά τη διάρκεια τους, ακόμη και σαν συμπληρωματικές στις δια ζώσης ΟΣΣ.

Επικοινωνία και δια ζώσης-Ηλεκτρονικές ΟΣΣ

Τα γενικά συμπεράσματα από την παρούσα έρευνα, όσον αφορά την επικοινωνία των συμμετεχόντων στις δια ζώσης και τις ηλεκτρονικές ΟΣΣ του ΕΑΠ, μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: Η επικοινωνία των φοιτητών με τους διδάσκοντες στις δια ζώσης ΟΣΣ χαρακτηρίζεται από συνεργασία μεταξύ τους χρήση ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών, εμπιστοσύνη, φιλικότητα, ενθάρρυνση και καθοδήγηση στη μαθησιακή αυτονομία τους. Επίσης, η επικοινωνία τους με τους συμφοιτητές τους χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από αλληλεπίδραση, ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και διευκόλυνση στη μελέτη τους. Επίσης, το ζήτημα της συμπλήρωσης των δια ζώσης ΟΣΣ από ηλεκτρονικές ΟΣΣ από την άποψη της αμεσότητας της επικοινωνίας, οι απόψεις των συμμετεχόντων δίστανται ανάμεσα σε αυτούς οι οποίοι το επιθυμούν σε μεγάλο βαθμό και σε αυτούς οι οποίοι θεωρούν ότι κάτι τέτοιο μόνο σε μέτριο βαθμό θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτελεσματικά. Επιπλέον, όσον αφορά το ζήτημα της πλήρους αντικατάστασης των δια ζώσης ΟΣΣ από ηλεκτρονικές στο πλαίσιο της αποτελεσματικής επικοινωνίας, οι συμμετέχοντες στην έρευνα, ήταν αρνητικοί. Τέλος, οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την ικανοποίησή τους σε γενικό βαθμό από την επικοινωνία τους με συμφοιτητές και διδάσκοντες στις δια ζώσης ΟΣΣ, δήλωσαν την σαφέστατη προτίμησή τους για την «πρόσωπο με πρόσωπο» επικοινωνία, εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για τη δημιουργία ενός ευχάριστου κλίματος, την ανταλλαγή πληροφοριών με τους συμφοιτητές τους και την διευκόλυνση των σπουδών τους.

Σε ότι αφορά το ζήτημα της αποτελεσματικότητας της επικοινωνίας στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ του ΕΑΠ, οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα δήλωσαν κατά ένα μέρος ότι τα τεχνικά προβλήματα κατά τη διάρκεια των τηλεδιασκέψεων τους τους επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό ενώ κατά ένα άλλο μέρος σε μέτριο βαθμό στην επικοινωνία τους με τους διδάσκοντες. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι τα τεχνικά προβλήματα στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ τους επηρέασαν σε μικρό βαθμό στην επικοινωνία με τους συμφοιτητές τους κατά ένα μέρος και σε μεγαλύτερο βαθμό κατά ένα άλλο μέρος. Επιπρόσθετα, για το ζήτημα της έλλειψης της άμεσης επαφής με τους διδάσκοντες και τους συμφοιτητές στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ οι μισοί περίπου συμμετέχοντες δήλωσαν ότι επηρεάστηκαν σε μικρό βαθμό έως καθόλου και οι υπόλοιποι σε μέτριο έως μεγαλύτερο βαθμό. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες τάχθηκαν σε μεγάλο ποσοστό υπέρ της χρήσης των ηλεκτρονικών ΟΣΣ ως αυτόνομων εργαλείων επικοινωνίας για επίλυση αποριών και ψυχολογικής υποστήριξης, ενώ στο ζήτημα της χρήσης των ηλεκτρονικών ΟΣΣ ως εργαλείων διασύνδεσης με τα υπόλοιπα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας και του εξωτερικού, διδάσκοντες και φοιτητές καθώς και πηγές εξεύρεσης βιβλιογραφίας και επιστημονικών δημοσιεύσεων από το σύνολο της ακαδημαϊκής κοινότητας, οι συμμετέχοντες σε συντριπτικά μεγάλο ποσοστό δήλωσαν ότι επιθυμούν την δυνατότητα αυτή για τις ΟΣΣ μέσω τηλεδιάσκεψης και τη θεωρούν αποτελεσματική σαν λειτουργία. Τέλος, οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα για το

γενικό ποσοστό ικανοποίησης τους από την επικοινωνία τους τόσο με τους διδασκοντες όσο και με τους συμφοιτητές τους, εξέφρασαν διαφορετικές απόψεις, οι οποίες κυμαίνονταν από την ικανοποίηση τους μέχρι και τη δυσαρέσκεια τους για το εν λόγω ζήτημα. Άλλοι θεωρούν ότι η επικοινωνία στις ηλεκτρονικές ΟΣΣ δεν ήταν ουσιαστική, το μάθημα χαρακτηριζόταν από μαζικότητα ,ενώ ακόμα πιο δύσκολη ήταν η δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων και συνεργασίας με τους συμφοιτητές τους. Η δε ποιότητα της επικοινωνίας με τον εκάστοτε διδάσκοντα εξαρτιόταν από τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους. Ωστόσο, υπήρχαν και συμμετέχοντες οι οποίοι εξέφρασαν αντίθετες απόψεις. Κατά αυτούς, υπήρχε αλληλεπίδραση και συνεργασία μεταξύ διδασκόντων και διδασκόμενων, ενεργητική συμμετοχή, ανταλλαγή απόψεων, φιλικότητα και διάθεση συνεργασίας κα ενδιαφέροντος από την πλευρά των διδασκόντων.

Επομένως, τα πλεονεκτήματα των ηλεκτρονικών ΟΣΣ του ΕΑΠ, συνοψίζονται στα εξής: ενεργητική συμμετοχή των συμμετεχόντων μερών, συνεργασία, διευκόλυνση της μάθησης και ψυχολογική υποστήριξη κατά τα μεσοδιαστήματα των δια ζώσης ΟΣΣ, διασύνδεση με εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας και του εξωτερικού, πρόσβαση των φοιτητών σε επιστημονικό υλικό από το σύνολο της ακαδημαϊκής κοινότητας. Ωστόσο, υπάρχουν και μειονεκτήματα όπως, η έλλειψη αμεσότητας στην επαφή των συμμετεχόντων, περιορισμένη χρήση ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών, ενδεχόμενα τεχνικά προβλήματα.

Εν κατακλείδι, οι δια ζώσης και οι ηλεκτρονικές ΟΣΣ με βάση τους άξονες της μάθησης και της επικοινωνίας, διαθέτουν χαρακτηριστικά και λειτουργίες τα οποία μπορούν να αποβούν ιδιαίτερα χρήσιμα για τη μαθησιακή διαδικασία στο ΕΑΠ .Το ζητούμενο είναι να χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά και υποστηρικτικά, προκειμένου να αξιοποιούνται στο σύνολο τα πλεονεκτήματά τους και να αμβλύνονται τα μειονεκτήματά τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Creswell, J.W. (2016). *Η έρευνα στην εκπαίδευση. Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας* (μτφ.: Ν. Κουβαράκου). Αθήνα : Εκδοτικός Όμιλος Ίων. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2015)
- ΕΑΠ - Ο στόχος των ομαδικών συμβουλευτικών συναντήσεων (ΟΣΣ). (n.d.). Retrieved November 20, 2018, from <https://www.eap.gr/el/ekpaideysh/48-ekpaidefsi/245-26701a98f204cdf4c7c1627432b3d53e>
- ΕΑΠ - Η επικοινωνία διδάσκοντα - διδασκόμενων. (n.d.). Retrieved November 20, 2018, from <https://www.eap.gr/el/ekpaideysh/48-ekpaidefsi/244-c5034c7186df31071ae72a3c3471349b>
- Zygouris, F., & Mavroidis, I. (2011). *Open education: the journal for open and distance education and educational technology*, (Vol. 7). Retrieved from <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/9769/9900>
- Ηλιάδου, Χ., & Αναστασιάδης, Π. (2010). *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, (Vol. 6). Retrieved from <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/9751/9884>
- Κουτσούμπα, Μ., & Λυκεσάς, Γ. (2013, Νοεμβριος). *Οι Γραπτές Εργασίες και οι Ομαδικές Συμβουλευτικές Συναντήσεις ως σημαντικά παιδαγωγικά εργαλεία στην υποστήριξη στρατηγικών αυτό-ρυθμιζόμενης μάθησης στο περιβάλλον του ΕΑΠ*. Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Αθήνα (Retrieved from <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/538/516>
- Λιοναράκης, Α., (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.) *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση-Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*, (σ.7-41). Αθήνα: Προπομπός.

- Μηλιωρίτσας, & Γεωργιάδη (2009, Νοέμβριος). *Επίδραση της τηλεδιάσκεψης στη μαθησιακή διαδικασία του Ε.Α.Π. Απόψεις φοιτητών και ΣΕΠ των ΘΕ ΕΚΠ 65 –ΕΚΕ 50*. Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Αθήνα. <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.470>
- Μοσχουρη, Β., & Αποστολάκης, Ε. (2017, Νοέμβριος). *Η αναγκαιότητα ύπαρξης δια ζώσης Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων (ΟΣΣ) σε προγράμματα Ανοικτής και εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης (ΑεζαΕ)*. Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο Για Την Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Αθήνα. <https://doi.org/10.12681/icodl.1048>
- Νικολάκη, Ε., & Κουτσούμπα, Μ. (2013). Η αυτό-ρυθμιζόμενη μάθηση στην εξΑΕ. *Ανοικτή Εκπαίδευση: Το Περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 9 (1), 19-31. Doi: <http://dx.doi.org/10.12681/jode.9807>
- Πέτρος, Σ., & Αναστάσιος, Ο. (2015). Η αναγκαιότητα ύπαρξης δια ζώσης ομαδικών συμβουλευτικών συναντήσεων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. *Νέος Παιδαγωγός*, 5, 141-151. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Petros_Salavasidis/publication/273697823_Salabasides_PK_Oikonomides_AA_2015_E_anankaioteta_yparxes_dia_zoses_omadikon_symbouleutikon_synanteseon_sten_ex_apostaseos_ekpaideuse_Neos_Paidagogos_5_sel141-151/links/55095dee
- Τερζής Ε., & Καλογιαννάκης, Μ. (2017, Νοέμβριος). *Επικοινωνία Καθηγητή-Συμβούλου και φοιτητών στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Μελέτη Περίπτωσης σε τρία Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών*. Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Αθήνα. Retrieved from <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/1052/1254> <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.1052>
- Τζουτζά, Σ. (2010). Ομαδικές Συμβουλευτικές Συναντήσεις: Αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών και Καθηγητών-Συμβούλων του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Η περίπτωση της μεταπτυχιακής Θεματικής Ενότητας «Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση» του ΕΑΠ. *Open education: the journal for open and distance education and educational technology*. (Vol. 6). Retrieved from <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/9746/9880>
- Τσολάκου (2013, Νοεμβριος). *Η μάθηση των σπουδαστριών του μεταπτυχιακού προγράμματος Σπουδές στην Εκπαίδευση στο ΕΑΠ. Παροχές που τις διευκολύνουν, δυσκολίες που διαχειρίζονται*. Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Αθήνα <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.601>

Ξενόγλωσση

- Armakolas, S., Panagiotakoukoulos, C., & Karatrantou A. (2018). Teleconference in support of autonomous learning. *European Journal of Open, Distance and e-learning*, 21, (2), 27-43. Retrieved from <http://www.cetl.elemedu.upatras.gr/staff-en.php>
- Haris, I. (2014). Using of teleconference as a medium to establish an “e-global-learning-system”: An experience of 1000guru-association on facilitates open and distance learning activities with schools in Indonesia. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 15(1), 50–62. <https://doi.org/10.17718/tojde.25210>
- Panagiotakopoulos, C., Tsiatsos, T., Lionarakis, A., & Tzanakos, N. (2013). Teleconference in support of distance learning. Views of educators *Open education: the journal for open and distance education and educational technology*, 9 (1), 5-18. Retrieved from <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/9806/9931>
- Ranjan Panigrahi, M. (2012). CAPACITY BUILDING OF TEACHERS THROUGH DISTANCE MODE USING TELECONFERENCEING AS AN INNOVATIVE TOOL. *Turkish Online Journal of Distance Education*. 13 (2), Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ983660.pdf>
- Singh, G. (2012). Video Teleconferencing as a Bridging Medium in Open and Distance Learning (ODL): Making it More Effective. *Malaysian Journal of Distance Education* (Vol. 14). Retrieved from http://mjde.usm.my/vol14_1_2012/mjde14_1_3.pdf